

δὲν ἔμπορεῖ νὰ συλλάβῃ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ὁ ἀνθρώπος, πῶς θέλει φαντασθῆν τὸ ὕψιστον; Ἐὰν πδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὸν ἀπόλυτον κόσμον (Μεταφ. ΣΚΕ'), ἢ ἐννοιά του ἤθελεν εἰσθαι δικαίως ἰδανικόν τι καὶ ὕψους καὶ κάλλους ἐντάμα· ἀλλ' ὁ Θεὸς μόνος δύναται νὰ θεωρῇ τὸ ἰδανικόν· τοῦτο, ὁ πάνσοφος αὐτοῦ δημιουργός, καὶ παντοδύναμος κύριος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ ἰδιοτήτων τῶν πραγμάτων, μετεχουσῶν ἀπὸ τὸ κάλλος.

ΕΖ'.

Ε' φεξῆς θέλομεν εἰπεῖν περὶ ἰδιοτήτων, αἵτινες συγγενεύουν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον μὲ τὸ κάλλος καὶ ὕψος· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἰδιότητες ἀντίθετοι ἐκείνων κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸ Κεφάλαιον τοῦτο λέγομεν περὶ τῶν μετεχουσῶν ἀπὸ τὸ κάλλος· εἰς δὲ τὸ ἐφεξῆς περὶ τῶν μετεχουσῶν ἀπὸ τὸ ὕψος· καὶ ἔπειτα περὶ τῶν εἰς ταῦτα ἀντιθέτων.

ΕΗ'. Εἰς τὸ καλὸν γειτονεῦει πλησιέστατα τὸ εὐείδης· ἢ, ὡς συνειθίζομεν νὰ λέγωμεν ὑποκορευτικῶς, τὸ καλούστικον, τὸ ὁποῖον κυρίως σημαίνει κατώτερον τινα βαθμὸν τοῦ καλοῦ· διότι τὸ κάλλος ἐμπειρικῶς ἐξεταζόμενον φαίνεται πάντοτε μὲ ὀριάτινα, τὰ ὅποια τὸ ἀπομακρύνου κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἀπὸ τὸ ἰδανικόν. Ἐμποροῦν

πὸν νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν πείραν πολλοὶ κάλλους βαθμοί, οἱ ὁποῖοι δὲν σημαίνονται μὲ λέξεις, ἀλλὰ μόνου κρίνονται, πολλάκις δὲ προσδιορίζονται ἀτελῶς μὲ ἐπιϋπερθετικά μέρη· οἶον, πολλὰ καλὸν, ὀλίγον καλὸν, μετρίως καλὸν κτλ. Ὁ πρῶτος λοιπὸν βαθμὸς μετὰ τὸ καλὸν εἶναι τὸ εὐειδές· ἀλλ' ἐάν ὅ,τι λέγει ὁ εἰς καλὸν, ἄλλος τὸ ὀνομάζει εὐειδές, καὶ ἐξ ἐνοουσίας· τοῦτο προσέρχεται ἐκ τῆς διαφορῆς αἰσθήσεως, περὶ τῆς ὁποίας θέλομεν ὁμιλήσειν ὕστερα.

ΞΘ'. Τερπνὸν ὀνομάζεται τὸ καλὸν, ὅταν διὰ τοῦ ἡδέος κινήσῃ τὰ αἰσθητήρια, καὶ κατὰ τινὰ τρόπον διεγείρῃ τὴν ἐπιθυμίαν. Τὸ καλὸν λοιπὸν ἐνούμενον μετὰ τοῦ ἡδέος γίνεται τερπνόν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ καλὸν εἶναι οὐσιωδῶς διάφορον παρὰ τὸ ἡδύ (ΙΑ'). διὰ τοῦτο δὲν ἔχει μὲν χρείαν τοῦ τερπνοῦ διὰ τὴν ἀρέσῃ· διὰ δὲ τῆς προσθήκης αὐτοῦ δύναται νὰ κάμῃ βαθύτερον εἰς τὴν ψυχὴν τύπον.

Ο'. Χάριεν εἶναι πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει εἰς τὴν ψυχὴν διὰ ἀβρότητα τινος καὶ ἰλαρότητα τοῦ εἴδους· εἶναι λοιπὸν εἶδος τοῦ τερπνοῦ (ΞΘ'), καὶ ἐπομένως συμβεβηκὸς τοῦ καλοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου κυριεύεται ἀγαπητῶς ἡ καρδία. Παριστάνεται δὲ μάλιστα διὰ συμμετρου τινος κινήσεως.

Σημειώσεις. Τὸ κάλλος, ὅταν ἡρέμα πλησιάσῃ εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτὴν ἀγαπητῶς, καὶ τὴν βάλλῃ εἰς κατάστασιν σημανομένην ὑπὸ εὐφροσύνης ἰλαρότητα, γίνεται τὸ Χάριεν· οὕτως ὀνομάζεται χαρίεις ὁ τέπος, ὅπου μετρίως ὑψωμένοι λῆφοι σκεπάζονται μὲ τρυφερὰ πρασιναῖα, καὶ λεπτὰς δένδρων σκιὰς· ὡσαύτως μελωδία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζονται δι' ἰλαρῶν τόνων λεπτὰ καὶ τρυφερὰ αἰσθήματα, εἶναι χαρίεσσα· καὶ πρόσωπον ἀνδρῶπου λέγεται χάριεν, ὅταν παριστάνεται εἰς τὸν θεατὴν καλὸν ἐν ταῦτο καὶ ἰλαρὸν καὶ ἡμερον. Διὰ δὲ κινήματων, τὰ ὁποῖα εἶναι σύμμετρα μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦτου, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ αὐτὰ χαρίεστα, (βλίμμα, φέρ' εἰπεῖν, ἰλαρὸν, γέλιον τρυφερὸν, βύθισμα σύμμετρον) ἐπιτείνεται τὸ χάριεν· διότι εἰς τὴν ἀκίνησιν ἐνυποκορῦπτεται στερρέντι καὶ ἀκαμπτῶν. Τὸ

χάριεν μετὰ τῶν χαριέντων κλημάτων ἀποτελεῖ τῶν παλαιῶν, τὴν χάριν. ἥτις ἦτο εἰς τὴν αἰσθησὴν ἐκείνων τόσον ἀγαπητὴ, ὥστ' ἐτίθετο ἐκ παρ᾽ ἑαυτοῦ μὴ τῇ Ἀφροδίτῃ Ἀφροδίτῃ καὶ χάρις καὶ χάρις ἐλαμβάνετο ἀντὶ Ἀφροδίτη· οἶον, ἢ Ἀφροδίτῃ κατὰ χάριν καὶ Θέλειαν ἄρξεν· συνδυασθέντες. (Πλάτ. περὶ Νόσων). καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ χάριεν ἐτίθετο τὸ ἐπαφροδίτηον. Διὰ τοῦτο αἱ Θεαὶ Χάριτες ἐσχηματίζοντο εἰς τρεῖς, ὥστ' ἐφαινοντο ὡς νὰ ἐκινουῦντο ἰλαρῶς καὶ εὐτακτῶς. Χάρις δὲ ἢ καρδία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν θεωρίαν τῶν χαριέντων· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα χάρις ἀναμφιβόλως ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τοῦ χαίρω, φαντασθήτω δὲ τὰς χάριτας ἀκράτους καὶ ἀκινήτους, ἢ βαρύνοντες τὰ σώματα, καὶ θελεῖς καταλάβειν ὅτι ἐχάθη ἢ χάρις ἀπὸ τῆς χάριτος. Γίνεται δὲ φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὑπάρχει καὶ κάλλος χωρὶς χάριν, καὶ χάρις χωρὶς κάλλος· διότι μένον τὸ μαλκκὸν καὶ ἰλαρὸν δὲν κάμνει τὰ πράγματα καλὰ, ἀλλὰ τὰ ἀναδεικνύει ἡδέα εἰς τὰ αἰσθητήρια. Τὸ χάριεν λοιπὸν εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ ἀριστὸν, συνάπτεμένον δὲ μετὰ τοῦ καλοῦ γίνεται εὐαριστότερον.

ΟΑ'. Κοιμψὸν εἶναι τὸ καλὸν, ὅταν παριστάνεται μικρότερον παρὰ τὸ σύνηδες. Ἡ κοιμψότης λοιπὸν ἀπαιτεῖ μικροτέραν μορφήν, καὶ βαθμὸν καλλονῆς κατώτερον (ΕΗ'), προὔποσθεται ὅμως, ὅτι ὁμοίου καλοῦ ὑπάρχει καὶ μεγαλήτερον, πρὸς τὸ ὁποῖον συγκρινόμενον ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ μικρότερον. Τοιαῦτα εἶναι ἄνθη, μικρὰ πτηνὰ, ὅποια εἶναι οἱ Κόλιβροι, παιδία καλὰ, καλοὶ ἄνθοι, μικραὶ εἰκόνες κτλ.

ΟΒ'. Ἐὰν τὸ καλὸν περιβαλλόμενον εἰς ἄλλο πρᾶγμα τὸ καλλύνῃ, αὐτὸ μὲν ὀνομάζεται κόσμος· τὸ δὲ ὑπ' αὐτοῦ καλλυθὲν, κοσμημένον· πρᾶγμα δὲ καλὸν δὲν ἔχει κόσμου χρεῖαν· καὶ τὸ κάλλος του ὀνομάζεται ἀπλοῦν, ὅταν εἶναι κόσμου ἐλεύθερον· ὅσον δὲ περισσότερον πλησιάζει ἢ καλλονῇ εἰς τὸ ἰδανικόν, τόσον περισσότερον ἀπαιτεῖ τὴν ἀπλότητα, καὶ ὁμοιάζει μὲ τὸ ὕψος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει καμμίαν κόσμου χρεῖαν. Καλλωπισμένον δὲ ὀνομάζεται τὸ μὲ πολλὴν περιέργειαν κοσμημένον. Καλλωπισμὸς λοιπὸν εἶναι ὑπερβολὴ κοσμήσεως, καὶ φιλοκαλλωπιστής, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν ὑπερβολὴν ταύτην.

ΟΓ'. Τὸ μὲν κόσμύμενον εἶναι οὐσιῶδες, τὸ δὲ κοσμοῦν ἔπουσιῶδες καὶ ἐνδεχόμενον· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐσιῶδες μέρος εἶναι τὸ σῶμα του· ἔπουσιῶδες δὲ ὁ τοῦτο κοσμῶν ἱματισμὸς, εἴαν ἔχη τοῦ καλοῦ τὰς ιδιότητας. Ἐκ τούτων δὲ συνάγονται τὰ ἑφεξῆς:

α'. Πᾶς κόσμος εἶναι πάρεργον, καὶ εἰς αὐτὸν δὲν ὑπάρχει τοῦ καλοῦ ἢ αὐσία· καὶ ἡ τέχνη ταπεινώνεται καὶ ἐξευτελιζέται, ὅταν ἐπιμελῆται μόνον τὸν κόσμον, καὶ μάλιστα τὸν καλλώπισμόν.

β'. Ὁ κόσμος πράγματός, τοῦ ὁποῖου τὰ μέρη δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὰ καλὰ, δὲν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀναδείξῃ καλὸν τὸ ὅλον. Ἐάν δὲ τύχῃ νὰ εἶναι αἰσχρὸν, κάμνει ἐπαισθητοτέραν τὴν ἀσχημίαν του.

γ'. Τὸ καθ' ἑαυτὸ καλὸν εἶναι κόσμου ἀνευδεές.

δ'. Ἐάν εἶναι χρεία νὰ κοσμηθῇ τὸ καλόν, πρέπει ὁ κόσμος νὰ μὴ σκεπάζῃ τὴν καλλονήν, ἀλλὰ νὰ τὴν διατηρῇ καὶ, εἰ δυνατόν, νὰ τὴν ἐπιτείνῃ.

ε'. Ὅταν τὸ πρᾶγμα εἶναι ἱκανῶς κοσμημένον διὰ τῆς ἰδίας του καλλονῆς, πρέπει νὰ ἀποβάλλεται ἅπας ἔπουσιῶδης κόσμος· καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδανικὴ καλλονή· διὰ τοῦτο αὕτη εἶναι ἀνευδεής κόσμου, ὅστις τὴν φθείρει, εἴαν ἐπιτεθῇ βιαίως.

ς'. Ἐκ δὲ τούτου γίνεται φανερόν Διὰ τί ζωγράφοι καὶ ἀγαλματοποιοὶ κτασκευάζουν γυμνὰ τὰ ἔργα των, ὅταν θέλουν νὰ τὰ ἀναδείξωσι πλησιάζοντα εἰς τὸ ἰδανικὸν κάλλος.

ζ'. Ὅπου ἐμφιλοχωρεῖ κόσμος, δὲν πρέπει μόνον νὰ εἶναι μέτριος, ἐπειδὴ ἡ ὑπερβολὴ εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν δυσάρεστος, ἀλλὰ νὰ εἶναι καὶ ἀνάλογος μὲ τὸ κοσμύμενον, π. χ. τοῦ ναοῦ ὁ κόσμος δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὸ θεῖατρον,

οὐδ' ὁ τῆς παρθένου εἰς ὑπανδρευμένην οἰκοδέσποιναν. Οὐδέ πρέπει νὰ εἶναι ἄσκοπος καὶ ἀσήμαντος ὁ κόσμος, ἢ ἀπλῶς τεχνύδρια, τὰ ὅποια δὲν προξενοῦν καμμίαν ἀσχολίαν εἰς τὸ πνεῦμα.

ΟΔ. Κόσμος, ὡς τις στρέφεται εἰς μέρη ὅχι μὲν ἐπουσιώδη, ὅχι δὲ καὶ ἀναγκαῖα ὡς τὸ ὅλον· οἶον, δακτύλους, ὄνυχας, ὀδόντας, κόμην κτλ. εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὀνομάζεται ἰδιαίτερα γλαφυρότης· τὸ δὲ κοσμημένον γλαφυρόν· τὴν μεταχειρίζονται δὲ οἱ τεχνῖται εἰς τὰ ἔργα τῶν γλύφοντες καὶ ἐπεξεργαζόμενοι ἐπιμελέστατα πᾶν μέρος τοῦ ὅλου. μεγάλοι ὅμως τεχνῖται μετρίως ἐπέτηδεύθησαν καὶ ταύτην, ἀσχοληθέντες μόνον εἰς τὸ νὰ παραστήσωσι καλὸν τὸ ὅλον.

ΟΕ'. Ὁ κόσμος δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸ ὕψος, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν εἶναι τῶν διὰ μέγεθος ἀσυγκρίτων, ἐκεῖνος δὲ τῶν μικρῶν καὶ περιωρισμένων πραγμάτων· καὶ ἢ ἐκ τοῦ ὕψους εὐαρέστησις τόσον γίνεται μεγαλητέρα, ὅσον εἶναι πλέον ἐλευθέρᾳ ἀπὸ ἑτεροειδῆ αἰσθήματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος, ὅταν παριστάνῃ τὸ ὑψηλόν, πρέπει νὰ ἔχη τὴν μεγίστην ἀπλότητα· Ἄριστα λοιπὸν ἔκαμεν ὁ Λογγίνος (Περὶ Ἰ΄ψους. Κεφ. Θ'.) ἐπαινέσας τὴν ἀπλουστάτην ἑρμηνεῖαν τῆς ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γένεσιν τοῦ φωτός. »Εἶπεν ὁ Θεός. Γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο·« ὡσαύτως καὶ τὴν ἀπόκρισιν Ἀλεξάνδρου πρὸς Παρμενίωνα εἰπόντα »Ἐγὼ μὲν ἔλαβον ἅνταῦτα εἰ Ἀλέξανδρος ἤμην. Καγὼ, εἶπεν, εἰ Παρμενίων.«

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ ἰδιοτήτων τῶν πραγμάτων, μετεχουσῶν
ἀπὸ τοῦ ὕψους.

ΟΣ.

Εἰς τὸ ὑψηλὸν γειτνεύει πλησιέστατα τὸ μέγα, τὸ ὁποῖον κυρίως σημαίνει κατώτερόν τινα τοῦ ὑψηλοῦ βαθμὸν· καὶ ἔχει λόγον πρὸς τὸ ὕψος, τὸν ὁποῖον ἔχει τὸ εὐεῖδές πρὸς τὸ καλὸν (ΞΗ.). Τὸ μέγα δὲν ἀναβιβάζει μὲν τὴν ψυχὴν, ὅπου τὴν φέρει τὸ ὑψηλόν· ἀρέσκει ὅμως διὰ τὴν πρὸς τοῦτο συγγενειάν του.

ΟΖ. Ἐὰν τὸ μέγα ὑπερβαίῃ τὸ μέγεθος τῶν ὁμοειδῶν του πραγμάτων, ὀνομάζεται κολοσσιαῖον. Πλησιάζει λοιπὸν εἰς τὸ ὑψηλόν· καὶ δύναται, ἐὰν ἢ ὑπὲρ τὸ σὺνηθές μέτρον ὑπεροχὴ καταντᾷ εἰς τὸ ἄμετρον, νὰ ἐξισωθῇ ἐντελῶς μὲ τὸ ὑψηλόν.

Σημείωσις. Τὸ κολοσσιαῖον ἔλαβε τένομα ἀπὸ τῶν τῆς Ῥόδου κολοσσῶν τὸν τοῦ Ἥλιου ἱερὸν, τὸν ὁποῖον Χάρης ὁ Λίνδιος, μαθητὴς τοῦ Λυσίππου, ἐκατασκεύασε πηχῶν ἑβδομήκοντα τὸ ὕψος, κατὰ τὸ ἐπίγραμμα·

Τὸν ἐν Ῥόδῳ κολοσσὸν ἐπτάκις δέκα

Χάρης ἐποίηε πηχέων ὁ Λίνδιος.

Ἄλλοι δὲ τὸν μὲν τεχνίτην ὠνόμασαν Λάχητα, τὸ δὲ ὕψος πηχῶν ὀγδοήκοντα. Κολοσσοὶ δὲ ἐκατασκευάσθησαν ἔπειτα πολλοὶ καὶ ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ Ῥωμαίων. Κολοσσιαῖον δὲ γενικῶς ὠνομάθη πᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τὰ σὺνήθη τοῦ εἶδους του μέτρα· διότι ἐμπορεῖ, ἔταν δὲ ἀναφερθῆ εἰς τὸ εἶδος του, νὰ μὴ εἶναι κολοσσιαῖον. Ἐὰν δὲ ἀναβαίῃ εἰς ἀμέτρητον μέγεθος, τότε ἐμπορεῖ νὰ φανῇ ὑψηλόν. Εἶναι δὲ κολοσσιαῖα ἐκ φύσεως, καὶ τῶς τὰ ὑψηλότατα ὄρη τῆς Ἰῆς· καὶ κολοσσιαῖα ἐκ

τέχνης, καθὼς ἦτο ὁ τῆς Ῥόδου κολοσσός καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ αἱ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας σωζόμεναι πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου. ἀλλὰ τὰ τῆς τέχνης, ἔταν μάλιστα ζητῆται νὰ συναφθῇ εἰς αὐτὰ καὶ κῆποιον κάλλος, πρέπει νὰ γίνωνται πολὺ κατώτερα παρὰ τὰ τῆς φύσεως (ΟΚ).

ΟΗ'. Ἐὰν τὸ μέγεθος θεωρηθῇ ἠθικῶς, γίνεται τότε τὸ Εὐγενές ἢ γενναῖον, τὸ ὁποῖον ἀναγγέλλει βαθμὸν ἠθικῆς δυνάμεως ὑψηλότερον· καὶ διὰ τοῦτο διεγείρει ἰσχυρῶτερα τὰς ἠθικὰς ἰδέας· εὐγενής, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι ἡ συγχώρησις μεγάλων ἁμαρτημάτων· ἐθελούσιος θυσία περιουσίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας· ἡ εὐγένεια ἢ γενναιοτης δίδει εἰς τὸ ὑποκείμενον, ὅπου εὐρίσκεται, ἀξίαν μεγάλην, καὶ ἀναγκάζει τὸν παρατηρητὴν εἰς τὸ νὰ τὸ σέβεται. Τοιαύτη δὲ ἀξία ἐμπορεῖ νὰ ἐνωθῇ καὶ μὲ χάριν· καὶ τότε τὸ ὑποκείμενον γίνεται καὶ σεβάσιμον καὶ ἐράσιμον (Ο'. Σημ.). Ἐναντίον δὲ τοῦ εὐγενοῦς εἶναι τὰ ἀγενές, τὸ ὁποῖον καταφρονουῦμεν ὅλοι ὡς ἠθικῶς μικρὸν, καὶ χαμερπές καὶ πάσης ἀξίας ἐστερημένον.

ΟΘ'. Τὸ Πανηγυρικόν, διὰ τοῦ ὁποῖου βάλλεται ἡ ψυχὴ εἰς σεμνήν τινα καὶ τῆς θρησκευτικῆς ὁμοίαν κίνησιν, καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ ὁποῖον ἐκπέμπει πανταχόσε τρόπου τινα δόξαν, καὶ γίνεται σύμβολον τοῦ κράτους, συγγενεύουσιν ἐπίσης καὶ ταῦτα μὲ τὸ ὑψηλόν. Τοιοῦτον τι πάσχομεν, φέρ' εἰπεῖν, εἰς πανηγυρικόν τινα καὶ μεγαλοπρεπὴ θρίαμβον, ὅπου ἐμφανίζεται τὸ μέγεθος τοῦ ἀνθρωπίνου κράτους, μὲ τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ ὁ ἄνθρωπος πολλὰς καὶ μεγάλας δυσκολίας. Τοιοῦτον τι μᾶς προξενεῖ ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τοῦ Ἡλίου, τὸ πανηγυρικώτατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον θέαμα, ἀφ' ὅσα δύναται νὰ μᾶς προσφέρῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡ φύσις. Εἰς αὐτὸ φαίνεται τὸ μέγεθος τοῦ κράτους τῆς φύσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ τὴν φύσιν δημιουργήσαντος, ἐπειδὴ

διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν λαμπροτάτων του ἀκτίνων ἐξεικονίζεται ἢ τὰ πάντα περιέχουσα καὶ δεσπόζουσα κυριαρχία τῆς Θεότητος. Πανηγυρικὸν λοιπὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀποδίδονται μάλιστα εἰς τοιαῦτα ὑποκείμενα, εἰς τὰ ὅποια τὸ μέγεθος τῆς ἰσχύος ἐμφανίζεται ὡς κυριότης ἢ μεγαλειότης, καὶ μᾶς ἐνδυναμίζει τὴν ἐμπορὴν νὰ ὑψωθῆ ἕως λατρείας τοῦ παντοδυνάμου ὄντος.

Ἡ Παθητικὸν εἶναι κυρίως πᾶν ὅ,τι διεγείρει ψυχικὰς κινήσεις, μάλιστα δὲ τὰς εὐγενεστέρας καὶ ἰσχυρωτέρας, αἱ ὅποια εἰς τὰ κρατούμενά ὑπὸ τούτου πρόσωπα εἶναι ἠρωμέναι μὲ τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀξίας. Κατὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὰ συγγενῆ του εἶναι παθητικά· ἀλλ' ἐὰν τὸ παθητικὸν εἶναι προσποιημένον, γίνεται τὸ ψευδὲς πάθος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται κακὸς ὄγκος.

Σημειώσεις. Τὸ παθητικὸν ἔλαβε τὸνομα ἀπὸ τὸ πάθος. Τοῦτο δὲ γίνεται (καθὼς λέγει ὁ Λογγίνος, Περὶ Ἰψους, Κεφ. Κ') «ἐν ἀταξία, ἐπεὶ φορὰ ψυχῆς καὶ συγκινήσις ἐστὶ.» Ἐὰν δὲ αἱ ἐσωτερικαὶ κινήσεις, τὰς ὁποίας προξενεῖ ἑξωτερικόντι, εἶναι πολλὰ ἀσθενεῖς, ἢ τοιαῦται, ὅποια συστέλλουσι τρόπον τινα τὴν ψυχὴν (καθὼς εἶναι ὁ φόβος, ἡ δυσμένεια κτλ.), αἱ τοιαῦται ἐκκλείονται ἀπὸ τοῦ παθητικοῦ τὴν ἰδέαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐμπορεῖ τὸ παθητικὸν νὰ ἐκληφθῆ καὶ καθολικώτερον καὶ μερικώτερον. Κατὰ μερικὴν σημασίαν, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἐδῶ ὁ λόγος, παθητικὸν εἶναι τὸ κινεῖν σφοδρῶς τὴν ψυχὴν δι' αἰτιῶν ἐσθενεστέρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑψηλόν, καθὼς καὶ τὰ συγγενῆ του, λέγου τὸ μέγα (ΟΨ'), καὶ τὸ εὐγενές (ΟΗ') καὶ τὸ πανηγυρικὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς (ΟΘ') κινεῖσιν οὕτω τὴν ψυχὴν· εἶναι ἄρα ὅλα ταῦτα συγγενῆ μὲ τὸ παθητικόν. Προϋποθέτει ὅμως τὸ παθητικόν, ὅταν μέλλῃ νὰ παρασταθῆ ἑξωτερικῶς (διὰ φωνῆς, σχημάτων), εἴναι τὸ παριστάμενον μετέχῃ λόγου, νὰ κινῆται καὶ αὐτοῦ ἢ ψυχῆ σφοδρότερα, ἐπειδὴ ἄλλως οὐκ ἔστι δυνάμει νὰ διεγερθῆ παθος. Διὰ τοῦτο πολλὰ σοφῶς εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης (Περὶ Ποιητ. Κεφ. ΙΗ. §. 3. ἐκθ. ὅσω Γεφυρ.) «πιθανώτατοι ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν εἰσὶ, καὶ χειμαίνει ὁ χειμαζόμενος, καὶ χαλεπαινεὶ ὁ ὀργιζόμενος ἀληθινώτατα.» Ὅστις δὲ περιγράφων πάθος διὰ λόγον οὐκ ἀκαταλαμ-

βάνει τὴν ἀληθειᾶν τοῦ πάσχοντος διόθετιν, τεχνιτεύεται τὴν παράστασίν του, καὶ πρεσπαδῶν δι' ὑπερβολῆς γὰ ἀναπληρῶσθαι τὸ ἑλλείπον, καμνεί παράστασιν μᾶλλον γελοίου παρά παθητικοῦ. Κακίζουσι ἐκ τῶν νεωτέρων Γάλλου τινὰ ἱεροκήρυκα παριστάνοντα τὴν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ σωτῆρος μετάνοιάν του ὡς ἐφεξῆς. « Τότε αἱ φωναίτου ἐξεορτήγυντο ὡς βρονταί, οἱ στεναγμοίτου ἐγένοντο ἀνεμοτρεφίλοι καταθραύοντες καὶ αὐτὸν τὴν σείηρον· τὰ δάκρυά του ἐσχημάτιζαν χεῖμαρ ῥόδου, ἔστις καταβαίνων ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ βουνὰ καταπουτιζέει τὰς γειτονενοῦσας χώρας » κτλ. Καθεὶς καταλαμβάνει ἐκ τούτων, ὅτι τὴν μετάνοιαν τοῦ Πέτρου, τὴν ἐποίησεν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἐσήμανε μὴ ἀπλουστάτην καλλονὴν διὰ τοῦ « Ἐξελθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς » παντάπασι δὲν ἐνόησαν ἑ ῥηθεῖς συγγραφεῖς. Ἐκὼ λοιπὸν τὸ ἀληθινὸν πάθος μᾶς θερμαίνει ἐσωτερικῶς· τὸ ψευδές (τὸ ἐποίησεν ὁ Λογγίνος ὀνομαζει κακὸν ὄγκον, Περὶ Ἰψ. Κεφ. Γ.) ἀποτελεῖ τὰ ἐναντία, ἡγὼν μᾶς ψυχραίνει. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὀνομάζεται τὸ ψυχρὸν ἢ ἡ ψυχρότης. Καὶ ἐὰν οἱ παλαιοὶ περὶ τοῦ κακοῦ ὄγκου ἔλεγον οὐδὲν ξηρότερον ὑδρωπικοῦ (τὸ ὁποῖον εἶπε καὶ ὁ Λογγ. εἰς τὴν ἴσῃ ἀναφερθέντα τέπον), ἐμποροῦμεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τοῦτο καὶ « οὐδὲν ψυχρότερον τῆς ἐπιτετηδευμένης ζέσεως. » Θεόδωρός τις ἐκ τῶν παλαιῶν ὠνόμαζε τὸ ψευδές πάθος παρὲν θυρσον, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει ὁ Λογγίνος, ὅτι εἶναι « πάθος ἀκαίρων καὶ κενόν, ἔνθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἀμέτρον ἔνθα μετρίου δεῖ. » Τέτοις ὁ λέγων σειεῖ ὡς ἐκβακχευμένος τὴν θυρσον, ἀλλ' ἀκαίρως καὶ ἀμέτρως· καὶ ἀντὶ νὰ θερμαίνῃ, καταψίχει γελοιοδέστατα τοὺς ἀκούοντας· ὅτι δὲ ὀλίγοι εἶναι οἱ παριστάνοντες τὰ ἀληθινὰ πάθη, μᾶς τὸ ἐσήμανεν ὁ Πλάτων (εἰς τὴν Φαῖδρον) μὲ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς παροιμίαν. « Ναρθηκοζόροι μὲν πολλοὶ, Βάκχοι δέγε παῦροι. »

IIA'. Πολλὰ πράγματα κινουῦσι τὴν ψυχὴν μεταξὺ λύπης καὶ χαρᾶς, καὶ τελευταῖον τὴν φέρουσιν εἰς ἠδεῖαν τινα κατάστασιν. Ταῦτα ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ ὀνομάσωμεν συμπαθητικὰ ἢ κατανυκτικὰ (Γαλλιστὶ Touchant). Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς εἶπαμεν, εἶναι πολλὰ ταῦτα, καὶ δυσκόλως ἐμπορεῖ ν' ἀποδοθῇ ὁ ὀρισμὸς τοῦ κατανυκτικοῦ, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἔννοιάν του διὰ μακροτέρων.

IIB'. Κατανύττεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καρδίαν, ὅταν τὰ ἐκτὸς διεγείρωσι τὴν συναίσθησίν του· ἢ δὲ συναίσθησις εἶναι

ἢ συλλυπεῖσθαι ἢ συνήδεσθαι· κ' ἐκεῖνο μὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ξένης λύπης· τοῦτο δὲ, ἀπὸ τὴν ξένης εὐφροσύνης. Εἰ μὲν ἡ λύπη εἶναι τόσον σφοδρὰ, ὥστε μᾶς πικραίνει καθ' ὑπερβολὴν, τὸ συλλυπεῖσθαι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν μᾶς κατανύττει. Φόβος, στενοχωρία, ἀμηχανία ταρασσουσι τότε τὴν ψυχὴν μας καὶ τὴν καταβασανίζουσι. Βλέποντες ὁμῶς ἢ ὅτι ὁ πάσχων ὑποφέρει σταθερῶς τὴν δυστυχίαν του, καὶ τὴν σμικρὰν καταπραΰνων τὴν λύπην του, ἢ ὅτι ἡμεῖς διὰ τῆς συνεργείας μας δυνάμεθα νὰ τοῦ τὴν καταπραΰνωμεν, αἰσθανόμεθα τότε κᾶποιαν εὐφροσύνην συνωθευμένην μὲ τὴν λύπην μας· τότε τὰ πράγματα κατανύττουσι τὴν καρδίαν μας καὶ λέγονται κατανυκτικά. Τὸ κατανύττεσθαι λοιπὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν χαρὰν, ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ ἔχομεν καλῶς, ἐνῶ ἄλλοι πένθουσι· ἀλλ' ἐκ τῆς διὰ τὰ ξένα κακὰ λύπης συνωθευμένης μὲ τὴν χαρὰν, ὅτι οἱ πάσχοντες δύνανται νὰ τὰ ὑποφέρωσιν, ἢ ἡμεῖς νὰ τοὺς τὰ ἀνακουφίσωμεν.

ΠΓ'. Μᾶς κατανύττει δὲ καὶ ἡ χαρὰ, ἀλλὰ μὲ τρόπον ἀντίστροφον. διότι μικρὰ χαρὰ, εἴτε ἡμεῖς τὴν αἰσθανόμεθα, εἴτε ἄλλοι, μᾶς εἶναι ἀδιάφορος· ἀλλ' εἴαν ἢ ἡμεῖς αὐτοὶ ἢ ἄλλοι ἐλπίζοντες τινα εὐτυχίαν, καὶ ἐν ταυτῷ φοβούμενοι τὴν ἀποτυχίαν τῆς, τὴν ἀπολαύσωμεν τελευταῖον, κατανυκτόμεθα τὴν καρδίαν· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ καὶ ἀπροσδόκητος εὐτυχία· τὸ ἔξαφνόν τῆς προξενεῖ στενοχωρίαν καὶ φρίκην· διὰ τοῦτο τοιαῦται περιστάσεις ἐπιφέρουν ἀφονίαν, ἀτυχήαν, ἀφροσύνην, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ περᾶται ἡ σφοδρότης αὕτη, καταπραΰνεται ἡ χαρὰ, καὶ ἡ ψυχὴ μεταβαίνει εἰς ἡδέϊαν τινα κατάστασιν. Τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια συνοδεύουσι πολλάκις τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἐξημενεύουσι ἱκανῶς τὸ λεγόμενον· διότι ἀφ' οὗ θακρύνωμεν, αἰσθανόμεθα ὅτι ἐλευθερούμεθα ἀπὸ κᾶποιαν στενοχωρίαν.

Σημειώσεις. Τὰ δάκρυα σημαίνουσιν ανάμιξον χαρᾶς με λύπην. Ὅστις μὲν δακρῖει ἀπὸ χαρᾶν αἰσθάνεται στενοχωρίαν καὶ κατάθλιψιν ἀπὸ τὴν χαρᾶν· ὅστις δὲ δακρῖει ἀπὸ λύπης, αἰσθάνεται ὅτι ἦτο τρέπον τινα πρόδικωρισμένος διὰ κατάστασιν καλητέραν, ἣτις ἤθελεν εὐφραίνειν τὴν καρδίαν του, καὶ ἐλαφρύνεται οὕτως ἀπὸ τὴν θλίψιν του διὰ τῶν δακρύων· διὰ τοῦτο αἱ γυναῖκες εὐρίσκουσιν ἡδονήν τινα εἰς τὰ δάκρυα καὶ αγαπῶσι δακρυγέματα λυπηρὰ, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀπολαύουσι τὴν τρυφήν ταύτην· ἀδάκρυτος δὲ πόνος ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἶναι ὀξύτατος· κλαυθμυριστοὶ δὲ χωρὶς δακρύων προίρχονται ἢ ἀπὸ πόνου ἢ ἀπὸ ὑπόκριτον ἢ πείσμα.

ΠΔ'. Ἐάν εἶναι ὀρθὴ ἡ περὶ τοῦ κατανουκτικοῦ ἐκτεθείσα ἀνωτέρω (ΠΒ', ΠΓ') θεωρία· πορίζεται ἐκ ταύτης σαφέστατα.

α'. Ὅτι τὸ ὑψηλὸν εἶναι καὶ κατανουκτικὸν, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μας δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται με ἡσυχον θεωρίαν, ἀλλὰ με κατάστασιν ἐκ λύπης καὶ χαρᾶς ἀνάμικτον, ἣτις κατανοεῖται εἰς τὴν χαρᾶν (Ε').

β'. Τὸ κατανουκτικὸν δὲν εἶναι ἐξ ἀνάγκης καὶ ὑψηλόν· διότι τοῦτο εἶναι, ὅταν συνδέεται με τὴν ἀντιληψιν ἀμέτρου μεγέθους· ὅταν, φέρ' εἰπεῖν, βλέπωμεν τινα ἡρωϊκῶς ἀντιπολεμοῦντα μεγίστην δυστυχίαν.

γ'. Καὶ τὸ καλὸν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι κατανουκτικόν, ὅταν παριστάνεται με τὴν περίστασιν τοῦ κατανουκτικοῦ, καθὼς φέρ' εἰπεῖν, ἡ εἰς τὴν σκηνὴν παραπονουμένη Φαίδρα· ὅτι δὲ τοῦτο δὲν εἶναι οὐσιώδες, καθὼς εἰς τὸ ὑψηλόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, γίνεται φανερόν αὐτόθεν.

ΠΕ'. Με τὸ κατανουκτικὸν εἶναι συγγενὴ τὸ εὐαίσθητον, καὶ τὸ αἰσθητικόν· καὶ ἐκεῖνο μὲν λέγεται ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ὀξύτης οὕσα τῆς αἰσθήσεως, διὰ τῆς ὁποίας κινεῖται ἡ ψυχὴ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης τὰ ἀντικείμενα· τὸ δὲ αἰσθητικὸν λέγεται ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ εἶναι πράγματος χαροποιῦ ἢ λυπηροῦ ιδιότης, διὰ τῆς ὁποίας

ἐνδνεγείρονται εἰς τὴν ψυχὴν τοιαῦται κινήσεις· οὕτως ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν αἰσθητικὸν ποίημα, αἰσθητικὴ μουσικὴ κτλ. εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι γενικῶς δὲν εἶναι ἐπίμεμπτοι ἰσχυραὶ αἰσθήσεις ἢ σφοδραὶ κινήσεις. Ἐμποροῦν μάλιστα, εἴαν εἶναι οὐκ αἰσθητικὰ, νὰ λογισθῶσι πολῦτιμοι στολισμοὶ ἀνθρώπου εὐεκτοῦντος, καὶ εὐφυῶς διεσκευασμένου. Ἀλλὰ τίνες ἄραγε εἶναι αὐταί; ὅσαι, νομίζω, δὲν χαυνόνουσιν, οὐδὲ ταπεινώνουσιν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὴν δυναμώνουσιν καὶ τὴν ἐξυψώνουσιν. Εἰς μὲν τὰ ἔργα τῆς τέχνης δὲν πρέπει νὰ εἶναι τὸ αἰσθητικὸν προσπεποιημένον, ἀλλ' ἐκπηγάζου ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν· εἰς δὲ τὸν ἄνθρωπον δὲν πρέπει νὰ εἶναι καταναγκασμένον τὸ εὐαίσθητον· διότι ταῦτα ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσι μὲ γενικὸν ὄνομα κακῆς αἰσθησίας, ἥτις ποικίλakis συγχέεται μὲ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ εὐαίσθητον.

Σημείωσις. Ἄραγε εἰς τῶν παλαιῶν τὰ ἔργα εἰσπίπτει τὸ αἰσθητικόν; μὲνον κακῆς αἰσθησίας δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἐκείνων χαρακτήρα· τὸ δὲ γνήσιον αἰσθητικόν, μὲ ἔλον ὅτι οἱ τεχνολογῶντες δὲν τὸ ὠνόμασαν ῥητῶς, λαμπρὴν θαυμασιώτατα. Εἰς τὸν τοῦ Ἑκτορος, ὅπερ τὴν Ἀνδρομάχην ἀποχωριστὸν ἐπέβαλεν ὁ Ὀμηρὸς λαμπρότατον τοῦ αἰσθητικοῦ χαρακτήρα (Ἰλιάδ, Ζ', 370—496). ἀλλ' ὅτι εἰς τῶν νεωτέρων τὰ ἔργα ἐπικρατεῖ τὸ αἰσθητικὸν πλέον παρὰ εἰς τὰ τῶν παλαιῶν, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μυθιστορικῆς ποιήσεως, ἥτις ἔχει ἀρχὴν αἰσθητικὴν ἀπὸ πάθη ἔρωτος λυπηρὰ, βαρβαρικῶν καὶ δεισιδαιμονικῶν αἰτίων ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐγεννῶντο μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σταυροφορικοῦ τῶν Ἑυρωπαϊῶν πολέμου.

Πς'. Θαυμαστόν εἶναι ὅτι ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν γνωστὴν τάξιν τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως, καὶ καθὸ νέον καὶ ἰσχυρὸν μᾶς ἐκπλήττει· ἐμπορεῖ δὲ νὰ ἀποβάλλῃ τὸν χαρακτήρα τοῦτον, εἴαν συχνάκις ἐπαναλαμβάνόμενον γίνεται σύνθετος· μᾶς ἀρέσκει δὲ τὸ θαυμαστόν ἢ διὰ τὸ θέλγητρον τοῦ νεωτερισμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου αὐξάνει τὰς γνώσεις μας καὶ διεγείρει τὴν περιέργειάν μας, ἢ διὰ τὸ ἀσυνήθιστον ἐκτεταμένον

ἢ ἐπιτεταμένον μέγεθος του, ὅποτε φαίνεται συγγενές με τὸ ὑψηλόν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὑψηλόν εἶναι θαυμαστόν, ἐν ὅσῳ τουλάχιστον μᾶς εἶναι νέον.

ΠΖ'. Τὸ θαυμαστόν, ὅταν φαίνεται ὅτι μᾶς ἐπαπειλεῖ κῆποιον κίνδυνον, λέγεται φοβερόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεισιδαιμονία ζητεῖ τὰ θαυμαστά, διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἔμβροβοι αἱ δεισιδαίμονες νομίζοντες προδρόμους μεγάλων δυστυχιῶν τοὺς κομήτας, καὶ τὰ πλανώμενα φῶτα κτλ. Τὸ φοβερόν λοιπὸν αὐτὸ μὲν κατ' ἑαυτὸ δὲν ἀρέσκει· ἐὰν δὲ φανῇ ἢ ὡς θαυμαστόν ἢ ὡς ὑψηλόν, ἔμπορεῖ νὰ συνοδευθῇ μὲ κῆποιαν ἐσωτερικὴν τοῦ παρατηρητοῦ εὐαρέστησιν· ἀλλὰ πρέπει οὔτε ὁ ἐκπηγάζων ἐκ τοῦ φοβεροῦ φόβος νὰ εἶναι πολλὰ μέγας, οὔτε τὸ ἐπαπειλούμενον κακὸν πλησιέστατον, ἔπειδὴ τότε χάνομεν τὰς ἀντιληπτικὰς ἡμῶν δυνάμεις, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν καταλαμβάνομεν οὔτε τὸ θαυμαστόν, οὔτε τὸ ὑψηλόν. Διὰ τοῦτο ἀπητήσαμεν μεγάλην ὀπωσοῦν τὴν ψυχὴν διὰ νὰ διεγερθῇ εἰς αὐτὴν ἢ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ εὐαρέστησις (ΞΑ').

ΠΗ'. Εἰ μὲν τὸ φοβερόν περιέχει κακὰ, ἐκ τῶν ὁποίων συμπάθειαν μόνον αἰσθανόμεθα, ὀνομάζεται φρικτόν, ἔπειδὴ φρίσσει τὸ σῶμα μᾶς εἰς τῶν τοιούτων τὴν θεώριαν· τοιοῦτον τι παριστάνουσιν ὁ μαστιγοφόρος Αἴας τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Ὀρέστης τοῦ Εὐριπίδου· καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ Σακεσπέρου ὁ βασιλεὺς Λέαρὸς πλανώμενος με μανίαν κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς ἄγρια δάση, ἐνῶ διὰ κακοκαιρίαν ἐβρόντα ὁ οὐρανὸς κτλ. Εἰ δ' ἔλθῃ ἕξαφνα ὁ φόβος ἐκ κακοῦ τινος παντάπασιν ἀπροσδοκῆτως ἐκραγέντος· τὸ τοιοῦτον εἶναι καὶ λέγεται Τρομερόν· τοιαῦτα εἶναι ἕξαφνος πυρκαϊά· εἰς ἀποπληξίας θάνατος συγγενοῦς ἢ φιλουμας, ἀπροσδοκῆτος.

ἔφοδος λέοντος, ἢ ἄλλου ἀγρίου θηρίου, ὅταν ὁδοιποροῦμεν. τρικυμία ἐπικίνδυνος, ὅταν ταξειδεύωμεν κτλ. διότι ἐκ τούτων τρέμει τὸ σῶμα μας, ἐπειδὴ θλίβεται καθ' ὑπερβολὴν ἡ ζωτική μας δύναμις.

ΠΘ'. Τερατώδεις εἶναι τὸ ἐκ θαυμαστοῦ καὶ φοβεροῦ οὕτως ἀνχαρμηγμένου, ὥστε ὁ ἐξ αὐτοῦ φόβος ἐκβάλλει τρόπον τινὰ τὸν ἄνθρωπον ἔξω τοῦ ἑαυτοῦτου. Εἶναι δὲ τερατώδης μεγέθη, τερατώδεις δυνάμεις, τερατώδεις κακίαι, ἀλλ' ἔχει καὶ τερατώδεις ἀρεταί· διότι αἱ ἀρεταί εἶναι μόνον θαυμασταί· ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἀπὸ τὰ παρὰ φύσιν γεννώμενα τέρατα, καὶ ἀπὸ τὰ πλάσματα τῆς μυθολογίας, λέγιο Κυκλώπας καὶ Γίγαντας κτλ.

Υ'. Τραγικὸν εἶναι ὅ,τι προξενεῖ φόβον καὶ συμπάθειαν, καὶ θαυμασμόν τῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν παρατηρεῖται. Τὸνομα λοιπὸν δὲν περιλαμβάνει μόνον τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ δυστυχήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐνοικοῦσαν ἰσχύν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμπορεῖ νὰ τὰ ἀντιπολεμήτῃ. Διὰ τοῦτο τὸ τραγικὸν εἶναι συγγενὲς μὲ τὸ ὑψηλόν, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας του ταύτης προξενεῖ εὐαρέστησιν. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἐμποροῦν νὰ ἐνωθῶσι κοινῶς ὅλα, ὅσα συγγενεύουσι μὲ τὸ ὑψηλόν (ΟΣ' — ΠΘ')· συνάπτεται δὲ καὶ μὲ τὸ εὐαίσθητον καὶ αἰσθητικόν, ἐπειδὴ (ὅσον ἀνήκει εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης) ἐκβαίνει ἀπὸ εὐαίσθητον ψυχὴν, καὶ κινεῖ τὰς ψυχὰς (ΠΕ'), ἔκν μόνον δὲν τὰς κάμνη ἀσθενεῖς καὶ κακαισθήτους.

Σημειώσεις. Τὸ Τραγικὸν ἔλαβε τὸνομα ἀπὸ τὴν τραγωδίαν· ἢ δὲ, ἀπὸ τὸ τραγὸς καὶ ὠδή· ἦτο δηλονότι ποιήμα, διὰ τὸ ὅπου ἐβραβεύετο μὲ τραγὸν ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ νικῶν ποιητής· ἀλλὰ τὸ τραγικὸν δὲν ἐμφαίνεται μόνον εἰς τὴν τραγωδίαν, ἥτις εἶναι εἶδος δραματικῆς ποιήματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔποποιάν, καὶ εἰς τὰς γραφαίς, καὶ εἰς τὰς γλυφάς, καὶ εἰς ἄλλα τεχνικὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο ἐμποροῦμεν νὰ ἐκλάβωμεν καθολικώτερον μὲν τὸ τραγικόν· μερικώτερον δὲ τὸ τρα-

γωδικόν· καὶ τὰ δύο ὀνόματα εὐρίσκονται εἰς τοὺς παλαιοὺς, εἴαν καὶ ἔχει πάντοτε μὲ τὴν διάκρισιν ταύτην. Μ' ὅλον τοῦτο ἐσημείωσεν ὁ Ἀριστοτέλης (περὶ ποιητ. κεφ. 5., 7, Τόμ. Κ', ἐκδόσ. δύο Γερ.) ὅτι ἐκ τῆς ἐποποιίας ἐγεννήθη ἡ τραγωδία, καὶ ὅτι οἱ χαρακτῆρες τῶν εἶναι πολλὰ σύμφωνοι. Εἶναι δὲ ἐπ' ἀληθείας ἡ Ὀμηρικὴ διήγησις τοῦ φόνου τοῦ Ἑκτοροῦ, ἡ ἔλξις τοῦ κερουῦτου, καὶ ἡ αἰτοῦ ἀπέροσις πρὸς τὸν δυστυχῆ Ἡρίαμον, τραγικώτατα. (βλ. Ἰλιάδ. ὄλον τὸ Χ καὶ ὄλον τὸ Ω). Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τραγωδίαν λαμβάνει ὡς ἐπὶ τὸ κλείπτου ἢ πρῶξις τέλος λυπηρὸν, ἡ περιέχει λυπηρὰ τὰ συμβαίματα· διὰ τοῦτο τοῦ τραγικοῦ εἶναι μὲν χαρακτῆρ ἀνυγκαιῶς τὸ λυπηρὸν, δὲν πρέπει ὅμως νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτὸ· διότι πᾶν ἐγγεῖρημα, τοῦ ὁποίου ἐκβαίνει δύστυχίς τὸ τέλος, καὶ πᾶσα θανατώδης ἀρρώστια ἔπρεπε νὰ εἶναι τραγικά. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης, ὅν ἔχει τοῦ τραγικοῦ γενικῶς, ἀλλὰ τῆς τραγωδίας ἐν μέρει ἐπροσπέθηεν ἐξηγήσῃ τὴν ἔννοιαν λέγων. (Ποιητ. Ζ', 2) ὅτι εἶναι « μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένην λόγῳ χωρὶς ἐκάτω τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρῶντων, καὶ οὐδὲ ἀπαγγελίας· δὲ ἔλεος καὶ φόβου· περαίνουσα τὴν τῶν τοιοῦτων παθήματων κάθαρσιν· ἦγουν (διὰ νὰ παραφράσωμεν εἰς τὸ ἀπλοῦστερον τὴν στρυφνὴν καὶ δυσνόητον τοῦτον τοῦ φιλοσόφου ὀρισμὸν) ἡ τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως σπουδαίας, ἦγουν ἀξιολογοῦ, καὶ τελείας (ἐχούσης ἀρχὴν καὶ τέλος), μέγεθος ψυχῆς περισταυρώσεως, γινομένη μὲ λόγον ἡδὺν καὶ τεχνικῶν, καὶ πρέποντα εἰς καθ' ἑνὸς ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς· προσώπων, τὰ ὁποῖα δὲν δηλοῦνται ἀπλῶς τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ καὶ πράττουσιν· προξενῶσα φόβον καὶ συμπάθειαν εἰς τὸν θεῶν, καὶ τελευταῖον καθαίρουσα αὐτὸν ἀπὸ ταῦτα τὰ παθήματα· φόβος καὶ ἔλεος, ἦγουν συμπάθεια πρέπει νὰ διεγείρωται ἀπὸ τὸ τραγικὸν ἐν γένει. Ταῦτα δὲ γεννῶνται ἢ ἀπὸ κακίας τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ συμφορᾶς, αἱ ὁποῖαι πολλάκις εἶναι τῶν κακιῶν ἀποτέλεσματα, ἢ ἀπὸ ἀκατάληπτου τῶν πραγμάτων αἰτίας, τὴν δὲ ποικίλιν ὀνομάζει ὁ κόσμος Τύχην. Κακίαι ὅμως καὶ συμφοραὶ, καὶ δυστυχίματα αἰσθηματικῶς δὲν εὐαρεστοῦσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ· διότι, εἴαν καὶ πολλάκις ἀναπούωνται διὰ τούτων τὸ μῖσος καὶ ἡ ἐπιχαιρεκάκιστις· ἀλλ' ἡ ἀνάπαυσις αὕτη δὲ ἔχει τι κοινὸν μὲ τὴν αἰσθηματικὴν εὐαρέστησιν· μέγαν δὲ διότι δεικνύουσι κατοικοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον μέγεθος· διὰ τοῦ ἔποισιν ἀντιπαλαίει πρὸς αὐτὰ, ἐμποροῦν νὰ φανῶσιν ἀρεστά· καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ καθάρσει τὰ παθήματα εἰς τὸν Ἀριστοτολικὸν ὀρισμὸν· ἦγουν ὑπερυψώνει τὸν θεατὴν ὑπεράνω τῶν μόνον ζωῶν αἰσθημάτων εἰς τὴν ἀληθινήν καὶ ἀνθρώπινην αἰσθησιν. εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ Ἀριστοτολικοῦ ὀρισμοῦ (ὅτι ἔλεος καὶ φόβος

βου κτ.) περιέχεται ὁ τραγικός τῆς τραγωδίας χαρακτήρ· τὰ δὲ ἄλλα εἶναι διαφοραὶ τῆς τραγωδίας πρὸς τὰ ἄλλα δράματα. Ὁ ἀγὼν λοιπὸν μεγάλης ψυχῆς πολεμουσῆς μὲ τὰ ἴδια ἑαυτῆς καὶ μὲ τὰ τῶν ἄλλων πάθη, καὶ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀντίστανται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγωνιζομένου, καὶ εὐτυχῆ ἔκβασιν λάβῃ ἢ πράξις, καὶ δυστυχῆ, καὶ ὁ θουρὸς λυπηρῆ ἢ χαρῆ, εἶναι ἀληθῶς τραγικὸν θέημα· διότι δὲν διεγείρει ἄλλον φόβον καὶ ἔλεον, ἀλλὰ καὶ θαυμασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμενων. Συγγενεῖται λοιπὸν τὸ τραγικὸν μὲ τὸ κατ' ἐπίτασιν, ἢ δυναμικῶς ὑψηλόν. Διὰ τοῦτο ἔμπορεῖ νὰ συναρθῆ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐπαραστήσαμεν συγγενῆ πρὸς τὸ ὑψηλόν, λέγω τὸ πανηγυρικόν, τὸ μεγαλοκρεπές, τὸ θαυμαστόν, τὸ φοβερόν κτλ. εἰάν καὶ ὁ τρόπος τῆς τούτων συνάψεως δὲν προδιορίζεται διὰ καλῶν, ἀλλ' ἀφίνεται εἰς τὴν εἰφύριαν καὶ αἰσθησὴν τοῦ τεχνίτου. Εἶναι δὲ καὶ ἐκ φύσεως κατασκευτικόν (ΠΑ'). διὰ τοῦτο δὲν εἶναι χρεῖα νὰ τεχνάζεται ὁ τραγικός τὴν κατάνυξιν· διότι στερεῖ οὕτως ἀπὸ τοῦ ἔργου τὴν ἔννοιαν τοῦ ὕψους, καὶ τὴν αἰσθητικότητα μεταβάλλει εἰς κακισθησίαν (ΠΕ'). Ἀπ' ὅλους δὲ τοὺς τραγικούς ποιητὰς φημιζεται ὁ Ἀγγλὸς Σαχεσπῆρος, ὅστις ἐλευθερώτατα ἤνωσε μετὰ τοῦ τραγικοῦ τὸ θαυμαστόν καὶ φοβερόν, καὶ τὸ φρικτόν καὶ τερατώδες· καὶ ἐπαινοῦσιν μὲν τοῦτο τὸ προτέρημα τοῦ Σαχεσπῆρου τὰ ἄρχαία τῆς Εὐρώπης ἔθνη· θαυμάζουσι δὲ τὰ μεσημβρινὰ ὡς ἀγχουσίας σημεῖον τρανώτατον, δὲν εἰραιοῦσιν ὅμως εἰς αὐτὸ πολλὰ καλὴν αἰσθησιν. Εἰς δὲ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἐθαυμάσθη, καὶ θαυμάζεται ὁ ἀμίμητος Σχίλλερ (Schiller).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ ἰδιοτήτων τῶν πραγμάτων, ὅσαι τρόπου τινὰ ὑπεναντιοῦνται εἰς τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλόν.

ΨΑ'

Τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐναντία εἶναι τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ ταπεινόν. Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὸ αἰσχρόν. Πᾶν τὸ μὴ